

ביאורים

השכל מבאר את התכלית לשמה ברא ה' את האדם והעולם - לזכך אותנו ולקרבו אליו. לולי נברא העולם, לא היינו יכולים להוסיף מעלה על מה שכבר יש בנו. על כך אמרו חז"ל "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" [מכות ג, טז].

כדי להיות ראויים לזכות ולהתקרב אל ה' יש שלושה נושאים בהם עלינו להשתלם: א. להשתמש בשכל שה' חנן אותנו בו, ובפרט בחכמה האלוהית - שהיא התורה והאמונה. ב. הבחירה בטוב וההתגברות על היצר. ג. המאמץ והעמל בעבודת ה'.

שני הדברים האחרונים שהזכרנו, הבחירה והעמל, הם דברים שאי אפשר לקיימם אלא בעולם הזה. בעולם העליון אין גוף, אין מושג של עמל ומאמץ ואין לאן להתקדם, הכל נמצא כבר בשלמותו. העולם הזה חסר, חומרי, מרוחק מהאלוהות. לאדם יש גוף עם חושים וצרכים חומריים, וממילא יש לו גם תאוות ויצרים. על כן רק בעולם הזה לאדם יש יכולת לפעול ולהתקדם.

כיוון שהאדם הוא מרכז הבריאה, ברא הקב"ה מסביבו את כל כוחות הבריאה, וגם גופו בנוי וערוך כמו עולם קטן, וכל חלקיו וכוחותיו ערוכים לתפקידם שיהיו לו לתועלת במהלך חייו. מאחר שתכלית האדם היא ההתקרבות אל ה', כל מה שקיים בעולם משמש כלי כדי לאפשר לאדם להגיע לתכלית הזאת.

כל כוחות הטבע, כל התכונות, כל הכישרונות, כל החושים - כולם נבראו כדי לאפשר לאדם להתפתח, וכדי לתת לו אפשרות של בחירה, אם ירצה לבחור בטוב, יעלה מעלה מעלה ויתקרב אל ה'.

הרחבות

• החושים כשומרים

והשוֹעֲרִים הֵם הַחוּשִׁים הַחֲמִשָּׁה הַמְשַׁתְּמָשִׁים בָּהֶם. רבנו בחיי מלמדנו שתפקיד החושים הם כמו השוערים, הם צריכים להחליט מה נכנס ומה נשאר בחוץ. כבר בגמרא המשילו את גוף האדם לממלכה (והשוה למשל משמפר השכל ביום הקודם): "עיר קטנה - זה הגוף, ואנשים בה מעט - אלו אברים, ובא אליה מלך גדול וסבב אותה - זה יצר הרע, ובנה עליה מצודים וחרמים - אלו עונות, ומצא בה איש מסכן וחכם - זה יצר טוב. ומילט הוא את העיר בחכמתו - זו תשובה ומעשים טובים, ואדם לא זכר את האיש המסכן - ההוא דבשעת יצר הרע לית דמדוכר ליה ליצר טוב (בשעה שהאדם חוטא הוא אינו נזכר ביצר הטוב). החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים: החכמה תעוז לחכם - זו תשובה ומעשים טובים, מעשרה שליטים - שתי עיניים ושתי אוזניים ושתי ידיים ושתי רגליים וראש הגווייה ופה" [נדרים לב:]. היצר הרע בא להילחם בעיר ורוצה לשעבד את עשרת השליטים לצרכיו, אלו האיברים דרכם פועלים חמשת החושים, בהם ניתן להשתמש לדברים טובים, וניתן להשתמש לדברים רעים. על האדם לגרום ליצר הטוב לפקד על החושים.

השיטה מקובצת מביא דברים דומים: "וקרא ליצר הטוב מסכן, לפי שהאיברים אין נותנים לו ממשלה כלל, והוא מסכן וחכמתו בזויה. ואם האיברים שומעים לו וממליכים אותו עליהם - יכול הוא להציל את העיר בחכמתו שיגרום לאיברים שנדמו לאנשים לעשות תשובה ומעשים להציל הגוף שהוא נדמה לעיר".

אמר השכל: אבל סוד דברך, שהבורא בראך מלא דבר בלל מה שבא מן הגרמים הרוחניים, ורצה לנשאך ולהרים מעלתך עד מעלת סגלתו ובהריו וביריו מן הקרובים אל אור כבודו, לטוב לך ולחסד עמך, ולא היית ראוי לזה אלא אחר שלשה דברים. אחד מהם, הסר מסך האגלת מעליך והאיר לך בדתו. והשני, נסותך ובהנהגה, אם תבחר בעבודתו או בהמרותו. והשלישי, מוסרך בעולם הזה בסבלך על עבודתו בו, להעלותך אל מעלת העליונים והסובלים, שצאמר בהם (תהלים קג, ט): "ברכו יי מלאכי גברי כח עשי דברו". ולא יתכן לך זה ואת' על ענינה הראשון.

ומחכמת הבורא יתעלה ברא לך העולם הזה בכל אשר בו מקופא וצומח וחי על סדר מתקן והנהגה נכונה, והכל מתקן לתועלתך. ובחר לך מסגלות יסודותיו היכל מתקן, דומה לעולם בפרשיו ותולדותיו ותכונותו, ופתח לך בו חמשה שערים אל העולם, והפקיד עליהם חמשה שוערים מנאמניו. והשוערים הם כלי החושים, העיניים, והאזניים, והאף, והלשון, והידיים. והשוערים הם החושים החמשה המשתמשים בהם, והם: חוש הראות, וחוש השמע, והריח, והטעם והמשיש, אשר בהם תגיע אל כל תועלותיך בעולם הזה.

והכין לך בתוך היכל ארבע מעלות לארבעה נגידים להנהיגו, והם: המוח, והלב, והקבד, והביצים. ותקן בתוכו עוד ארבעה אוצרות לארבעה פקידים, רצוני לומר: הכח המושך, והכח המחזיק, והכח המעפל, והכח הדוחה. ואוצרותם ומשכנותם הם שתי מרות, השחורה והאדמה, והלחה הלבנה והדם, לתקנת היכל.

ופאר העבדים מבית ומבחוץ לעבדו ולשמרו. הפנימיים: המעים, והגידים, והמיתרים, והעצבים, והעורקים. והחיצוניים: הידים, והרגלים, והלשון, והרחם, והשנים, והצפרנים, והדומה להם. והכין לך אחר כן קשרים ומצועים בין הרוחניות ובין הגשמיות, והם: הדם הנובע והחם הטבעי, והרוח החיני. ואחר כך חברך אל היכל הזה חבור מתקן, וקשרך אליו קשר מסדר, ביכלתו ותקמתו יתברך, כדי שישלמו לך השלשה דברים אשר זכרתי לך.

והכין לך לצרכך שני יעצים, והפקיד עליך שני סופרים, ונתן לך מן העבדים והמשמשים כצרכך בעולם הזה. והשני יועצים: האחד מהם, הוא השכל, המורה אותך מה שיש בצד האל. והיועץ השני, תאורתך, אשר תשיאך ותסיתך במה שתקציפי יי אלהים בוראך בו. והשני סופרים: אחד מהם, כותב מעשיך הטובים בסתר ובגלוי, ובמצפון ובנראה, על ידי המשתמשים בהם מכל מי שקדם זכרו מן השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשמשים והשומרים. והסופר השני הוא כותב המעשים הרעים על הדרך הנזכר במעשים הטובים. והמשמשים הם המדות הנפשיות, פשומחה והדאגה, והששון והגיון, והזכרון והשכחה, והחכמה והסקלות, והגבורה והמרה, והנדיבות והפילות, והצדק והרשע, והבשת והעזות, והתקנה והיראה, והאהבה והשנאה, וההנאה והצער, והגאון והענוה, והשררה והשפלות, והרבה כאלו ממה שאמת משתמשת בהם במצפונך.

סוד דברך - תכלית האדם בעולם. מלא דבר - יש מאין. הגרמים הרוחניים - העצמים הרוחניים כדוגמת המלאכים. סגלתו - המלאכים. וביריו - טהוריו. בדתו - בחכמתו. מוסרך - ייסורים וטורח. והסובלים - הצדיקים הטורחים בעול עבודתו. ואת' - כאשר את. ענינה הראשון - בעולם הנשמות. מקופא - דומם. מסגלות - ממבחר. היכל מתקן - הוא הגוף. דומה לעולם וכו' - ישנו דמיון בין הרכבת מזג הכוחות שבאדם להרכבת מזג העולם. כלשון הקדמונים: 'האדם - עולם קטן'. שוערים אל העולם - אופנים להכיר ולהיפגש עם העולם. הכח המושך - את המזון לקיבה. והכח המחזיק - מזון בקיבה. והכח הדוחה - את הפסולת מהגוף. ומצועים בין הרוחניות ובין הגשמיות - לחבר בין רוח החיים שבאדם לגוף הגשמי. הדם הנובע וכו' - הדם קשור בגוף, החום הטבעי קשור בדם, רוח החיים קשורה בחום הטבעי, באופן זה קשורה הנשמה לגוף. השלשה דברים - תפקיד האדם בעולם: קניית דעת, הנסיון בבחירה, והנאמץ בקיום מצוות.

מתי האדם ראוי לחסד הבורא

חסדי הבורא בעולם ובנוף האדם

שני היועצים ושני הסופרים

